

Σχετικά με τον μετασχηματισμό κειμένου

Η προσαρμογή του ομιλητή στην επικοινωνιακή κατάσταση δεν είναι κάτι εξαιρετικό, είναι βασικό συστατικό της ικανότητας που έχει ο φυσικός ομιλητής να εννοεί, είναι ικανότητα επιλογής που έχουν ήδη αποκτήσει τα νήπια, όπως είδαμε. Το σχολείο καταστρέφει αυτή τη φυσική ικανότητα προσαρμογής στην επικοινωνιακή κατάσταση, βάζοντας τους μαθητές να ψάχνουν πώς λέγεται «καλύτερα», δηλαδή να ψάχνουν μίαν απάντηση που δεν έχει ερώτηση. Γιατί το ίδιο μήνυμα ποτέ δε λέγεται καλύτερα και λέγοντας το «καλύτερα» γίνεται άλλο μήνυμα, πράγμα που ήδη ξέρουν οι μαθητές από την «ενορατική», όπως τη λέει ο Τσόμσκι, γνώση της γλώσσας και που είναι πολύτιμο να κατακτήσουν και θεωρητικά. Η ερώτηση μπορεί να είναι μόνο, «πώς λέγεται σε άλλη κατάσταση και με άλλο επικοινωνιακό στόχο». Η θεωρητικοποίηση αυτής της προσαρμογής στην επικοινωνιακή κατάσταση μπορεί να αρχίσει με ασκήσεις. Να ζητήσει π.χ. ο δάσκαλος από τους μαθητές να διηγηθούν πρόσφατο ποδοσφαιρικό αγώνα και ύστερα να κάνει ερωτήσεις με στόχο την καλλιέργεια της γλωσσικής προσαρμογής στην επικοινωνιακή κατάσταση. (Πώς θα έκανες την ίδια διήγηση αν ήθελες να νομίσει ο συνομιλητής ότι είσαι ουδέτερος παρατηρητής, αδιάφορος για το ποιος θα κέρδιζε; Πώς θα το έλεγες για να τον πείσεις ότι αυτά που περιγράφεις πράγματι συνέβησαν, αν υποθέσουμε ότι αμφιβάλλει; Πώς θα περιέγραφε τον ίδιο αγώνα ένας δάσκαλος σε διάλεξη και πώς ένας στιχουργός τραγουδιών ροκ κ.ά.)· Αργότερα, ανάλογα με τις ηλικίες μπορεί η ίδια άσκηση να γίνει με καταγραμμένο προφορικό λόγο σε διάφορες κοινωνικές συνθήκες επίσημης ομιλίας και με κείμενα. Να χρησιμοποιήσει π.χ. ο δάσκαλος ως διδακτικό υλικό απόσπασμα λόγου υπουργού από τη συζήτηση στη Βουλή και στη συνέχεια να ζητήσει τους μαθητές να το συγκρίνουν ως προς τη γλωσσική διαφορά και τα διαφορετικά μηνύματα που αυτή προσδίδει με ένα κείμενο για το ίδιο θέμα διατυπωμένο από το γραμματέα της ΓΣΕΕ (ή/και από τον πρόεδρο της ΕΦΕΕ) ή δύο δημοσιογράφων, ενός συμπολιτευόμενου και ενός αντιπολιτευόμενου). Ή να χρησιμοποιήσει μια δήλωση εκπροσώπου ενός πολιτικού κόμματος για την καταπολέμηση των ναρκωτικών και το λόγο με αντίστοιχο περιεχόμενο ενός γιατρού (ή/και τη συνέντευξη μιας μητέρας που έχει τέτοιο πρόβλημα με το παιδί της ή/και το αντίστοιχο θέμα σε νομικό κείμενο). Να χρησιμοποιήσει ακόμα ένα απόσπασμα περιγραφής μάχης από το Μακρυγιάννη για να το συγκρίνουν οι μαθητές με την περιγραφή των ίδιων γεγονότων από ένα σύγχρονο ιστορικό (και/ή από ένα λογοτέχνη σε ιστορικό μυθιστόρημα). Προχωρώντας στην αφαίρεση και την ανάλυση με την ηλικία μπορεί να τεθεί το ερώτημα πώς αντιμετωπίζουν διαφορετικά τον πόλεμο ένα κλέφτικο τραγούδι κι ένα ποίημα του Σεφέρη και γιατί και πώς η διαφορά αντιστοιχεί και με τη διαφορετική ποιητική γλώσσα. Ή αντίστοιχα ερωτήματα από την πεζογραφία.

Η κοινωνική σημασιολογική λειτουργία των κωδίκων και παραλλαγών της εθνικής γλώσσας έχει πρωταρχική σημασία για να μπορέσουν οι μαθητές να μάθουν ως δεύτερη από τη μητρική τους τη λόγια σχολική παραλλαγή και να εξοικειωθούν με τις λοιπές λόγιες μορφές της γλώσσας. Η εξοικείωση στην αναγνώριση της λειτουργικότητας που είναι διαφορετική μπορεί να αρχίσει με παιχνίδια για τη σιωπηλή επικοινωνία (παντομίμα), με ασκήσεις για τα πρόσθετα νοήματα που δίνει στις φράσεις η εξωλεκτική επικοινωνία (εκφράσεις του προσώπου, κινήσεις του

σώματος, χειρονομίες κ.τ.λ.), αλλά και ο επιτονισμός των λέξεων (π.χ. η φράση «ο Γιάννης είναι αδερφός της Ελένης», με τονισμένη τη λέξη «αδερφός» σημαίνει είναι αδερφός της και όχι κάτι άλλο, με τονισμένο το ρήμα «είναι» σημαίνει: οπωσδήποτε είναι αδερφός της και να μην αμφιβάλλεις, με τονισμένη τη λέξη «Ελένη» σημαίνει: είναι αδερφός της Ελένης και όχι κάποιας άλλης). Η εξοικείωση μπορεί να συνεχίσει με την παράλληλη χρήση, ανταλλαγή και ανάλυση του νοήματος σε εκφράσεις που διαφέρουν κατά τοπική διάλεκτο. Επίσης με τον εντοπισμό διαφορών στις κοινωνικές διαλέκτους και ανάλυση των διαφορετικών νοημάτων που παράγονται με τις διαφορετικές παραλλαγές της γλώσσας. (Μια καινούρια μπάλα ποδοσφαίρου, πώς θα την περιέγραφε ο κάτοχός της στους συμμαθητές του που έπαιζαν ως τώρα όλοι μαζί με μπάλα δανεική, πώς θα την περιέγραφε στο συμμαθητή του που είναι άρρωστος και δεν μπορεί να βγει να παίξει και πώς σε κάποιον για να του την πουλήσει. Πώς θα περιέγραφαν οι μαθητές τη μικρή αυλή του σχολείου τους για να είναι η περιγραφή σατιρική και πώς θα την περιέγραφαν σε αίτημα προς το Υπουργείο για να δοθούν κονδύλια να μεγαλώσει η αυλή. Πώς αλλάζει η γλωσσική μορφή σε διάλογο μεταξύ αγνώστων στο δρόμο, αν ο διάλογος εξελιχθεί σε καυγά; Πώς θα περιέγραφε το χωριό όπου γεννήθηκε ο μαθητής σε γράμμα προς τη γιαγιά του που μένει εκεί για να της πει ότι το νοσταλγεί, πώς σ' ένα φίλο από αλληλογραφία που ζει στη Σουηδία ή τον Καναδά, πώς σ' ένα δημοσιογράφο που ασχολείται με τις ελλείψεις δρόμων, σχολείων, νοσοκομείων κ.τ.λ. των χωριών, πώς στον υπουργό συγκοινωνιών για να ζητήσει την επέκταση οδικού δικτύου ή τη δημιουργία λιμενοβραχίονα κ.τ.λ. Με ποιες λεκτικές επιλογές θα εξηγούσε κανείς πώς λειτουργεί ένα μηχάνημα για να το διαφημίσει και ποιες για να καταλάβουν και να μάθουν τη λειτουργία του μικρότερα παιδιά). Μπορούν ακόμα να αναρωτηθούν μαθητές με το δάσκαλο για παραδείγματα διαφόρων ειδών λόγου: π.χ. για να μιλάει έτσι, σε ποιον απευθύνεται ο ομιλητής και τι στόχο έχει, πώς θα διατύπωνε παρόμοιο μήνυμα αν μιλούσε σε άλλο συνομιλητή με διαφορετικό επικοινωνιακό στόχο (να κερδίσει την εκτίμηση του συνομιλητή ή να κινητοποιήσει τα συναισθήματά του, να τον πείσει ή να τον μεταπείσει, να το δείξει τη μόρφωσή του χωρίς να θεωρηθεί επηρμένος ή να χρησιμοποιήσει τις γνώσεις του για να αποδείξει ότι έχει δίκιο κ.ο.κ.);

Το παιδί προτού πάει στο σχολείο μαθαίνει τη γλώσσα όχι βέβαια στην απομόνωση αλλά σε αλληλενέργεια με το περιβάλλον, όπου ασκείται στη χρήση της κατάλληλης έκφρασης για να πετύχει τον επικοινωνιακό στόχο, χωρίς συνειδητά να ξεχωρίζει τη γλώσσα από τις λειτουργίες της. Θεωρητικοποιώντας και προσεγγίζοντας αφαιρετικά τη γλώσσα ως προς τις λειτουργίες της στο σχολείο, θα μάθαινε να ελέγχει το σύστημα με τη λογική, καλλιεργώντας την ενσυνείδητη και έντεχνη γλωσσική δημιουργία.

Α. Φραγκουδάκη, «Γλώσσα και Ιδεολογία», εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα 1987. σσ. 133-136